

ÁCS KÁROLY BÚCSÚSZAVAIRÓL

Megfigyelések a Ráklépésben című kötet szókészletéről

C S E H M Á R T A

E kötetben a szövegszavak száma meghaladja a négyezret (4051), amennyiben „szó”-nak tartunk minden olyan tipográfiai jelet, ill. jelegyüttest, amelyet üres betűhelyek határolnak. A tényleges szóelőfordulások – szövegszóalakok – száma azonban valójában ennél alacsonyabb, 3622. A két szám közti különbséget elsősorban az elváló (hátravetett, személyragos stb.) igekötők okozzák (*add rám, rád tört, rá se ránts*), bár más nyelvi okai is vannak. Pl. a többemű nevek, kifejezések, állandósult szókapcsolatok esetében (pl. *Ács Anna, F. F., Angol–iráni Bank, egyenes ág, egyre megy, szemügyre vesz* stb.) és a frazeológiai egységek esetében ugyancsak, bár azokat ezúttal nem vizsgáltam, a szóhatárok és a „jelhatárok” – jelegyüttesekről lévén szó – nem esnek egybe.

A lexémák száma 1630. Lexéma alatt a magyar lexikológiai gyakorlattal összhangban a szavak szótári alapalakját értem (: szótári címszó, szuperlexéma; [vö. Füredi–Kelemen, *A mai magyar nyelv szépprózai gyakorisági szótára* (1965–1977). AkK., Bp., 1989. XX. p.]). Ettől a szokástól csak néhány jellegzetes esetben tértem el: különválasztottam a többszófajúság eseteit; mindíg önálló szókészleteti elemnek tekintem a származékszókat (pl. az igeneveket és a ható igéket is, továbbá a melléknevekből *-an, -en* és *-ul, -ül* toldalékkal keletkezett határozószókat, ill. más értelmezés szerint határozóragos mellékneveket); a személyes névmások paradigmarendszerébe tartozó személyragos határozószókat az alapalak mellett tartom számon (s részben ennek az eljárásnak tudható be, hogy a három egyes számú személyes névmást az ötven leggyakrabban előforduló szó között találjuk, s így a szójegyzéken is hiába keressük pl. az *alatta, közte, róla* stb. szótári címszavakat, mert ezek az *ő* alá tartoznak, mint ahogy a *fölöttem, nekem, vélem* stb. az *én, az értünk, hozzánk, rajtunk* stb. a *mi* [sznm] alá).

A kötetben megjelenő lexémák között az *a* névelő a leggyakoribb, 220-szor fordul elő. Másik két névelőnk, az *az* és az *egy* is az igen nagy frekvenciájú szavak közé tartozik: az *azt* 62-szer, az *egy*t 31-szer jegyeztem föl. A gyakorisági

sorrendben ez a három szavunk foglalja el az 1., a 3. és a 10. helyet. A gyakorisági listán az első tíz szó között még az alábbi lexémák vannak: az *s* kötőszó (71-szer), a *van* ige (teljes paradigmarendszerével –, tehát a múlt idejű és a feltételes módban lévő szóalakokat is idevéve – 52-szer), az *és* kötőszó (51-szer), a *nem* módosítószó (50-szer), az *én* személyes névmás (és a hozzá tartozó szóalakok – 45-ször), az *ez* mutató névmás (38-szor) és a *hogyan* kötőszó (34-szer). Ez a tíz szó leginkább és az utánuk következő további 40 – vagyis a lexémák hozzávetőlegesen 3%-a – adja a kötet szövegeinek kötőszövetét: együttesen a szövegszavak több mint egyharmadát teszik ki! (1245 szövegszó.)

A gyakorisági lista szerint a szövegszavak másik harmadát a legalább kétszer és legfőlegbb nyolcszor előforduló lexémák 380 egységéből álló, a szóelőfordulások tekintetében az előbbtől számban nem sokkal kisebb (1177 szövegszót kitevő) halmaza alkotja. Ebben a csoportban a viszonyszókkal szemben a fogalomszók vannak óriási többségben: az igék, névszók, határozószók, igenevek.

A hapaxok (egyszer leírt szavak) csoportja a szógyakorisági lista alján helyezkedik el, *s* a szövegszavak számát tekintve arányosan megfelel a harmadik harmadnak: 1200 szó. Legtöbbjük a köznyelv szavai közül való, de vannak köztük, amelyek különleges alakjukkal, írás- vagy használatmódjukkal magukra irányítják a figyelmet: *gyűl*, *eltűnés*, *rémiszt*, *zilahadd*, *rossz csont*, *túlélő* és *túl-élő* stb. Több olyan is van köztük – különösen az összetételek között –, amelyekkel a költő a szókészlet szintjén is egyénit, újat alkotott: *anti-ácsi*, *bús-szépen*, *csoda-erő*, *ellenvilág*, *halál-körösvény*, *költemény-forgács*, *méz-üröm*, *perc-olvasó*, *századmélyi*, *zord-éber*.

Szószedet

Kétszer fordul elő: ablak, agy, ágy, ajtó, akkor, alázat, állomás, alszik, árny, aztán, bácsi, balga, bánat, bent, biztos, bosszú, bú, BÚÉK, Carmen, család, családi, csepp, csónak, csupán, dőlyf, édes, egyik, egyre, egyszerre, elé, elég, elfelejt, elkérik, ellen, elmegy, elmond, elmos, előtt, emlék, ér [fn], érdekel, Erdély, erdő, eredet, érkezik, erő, éves, fagott, fejsze, felébred, felismerés, férfi, fog [si], foglalt, fogoly, forgács, forrón, főnnakad, fúj, füst, gondolat, gyilkos [fn], győzve, hajt, hál, hall, hang, harag, ház, hengergőzik, hév 'hő', híd, hív, hol [khsz], hol [vhsz], homály, horvát, gond, gonosz [fn], gonosz [mn], hoz, hűg, hulla, hullám, hulló, hűvös, idill, igaz, irgalmas, ismét, izzik, játszik, jegy, jel, jó, jog, kagyló, kampó, karc, kegyetlen, kérdés, kezd, kísért, kívül, korty, költő, könnyű, körtefalon, közömbös, közös, kripta, kutyá, lágy, lecsuk, legalább, lépés, les [ige], lenni, lézen, letesz, levegő, levet, ma, másik, mégis, mégsem, mennyi, miért, milyen, mire, mosoly, mögött, négy, német, nő [ige], nő [fn], nyit, nyugdíjas, nyúl [ige], ó [isz], oly, óra, part, pattog, perc, persze, Pest, rájön, régi, remény, reménytelen, reszketni, rím, seb, sincs, sír [ige], sír [fn], sóhaj, strand, susog, szabadkai, szánalom, szél, szeszély, szétszór, szikla, szoba, társ, tart, termő, többé, történi, tréfa, túlél, tücsök, tükör, újévi, újra, unalmas, ünnep, üres, üzenetvárás, vad [mn], vád, vagy, való, várhat, végképp, végül, vélemény, vendég, vért, veszt, virág, víz, vonás, zümmögő + lexémakapcsolat (vezetéknev és keresztnév együttese): Bori Imre + állandósult szókapcsolat: egyre megy

Háromszor: ad, ág, alá, áll, amíg, Atya, benne, beszél, bizony, bölcs, bőr, cél, csontváz, dél, egész, egymás, egyre, előre, élve, ének, épp, éppen, esett, este, ezért, fáj, fekete, fontos, fő [fn], furcsa, hagy, hogyha, holnap, homlok, igazság, ilyen, Isten, kedves [fn], kér, kert, kettő, kis, kő, láb, London, magas, máris, megáll, meghal, meghívás, meleg, mérnök, mért, míg, mind, mindig, múlt, nővér, nyom, ott, ősz, pokol, por, reggel, sor, süt, száll, számol, szeptember, szerelem, szől, talál, tehát, új, Újvidék, út, után, valahol, váll, véletlen, vigyáz, Zágráb, zöld

Négyyszer: ahogy, csók, e [mnm], ér [ige], év, fal [fn], fél [szn], hab, hadd, immár, kék, késő, kicsi, különben, lány, lélek, lényeg, levél, megint [hsz], megy, mi [vnm], mikor, mintha, nád, nádas, nincs, senki, sok, Szabadka, szép, szeret, tél, ti (stb.), tovább, túl, ujj, vég, véres

Ötször: akar, akár, alatt, álom, arc, csont, egyetlen, fa, fáradt, fény, fiú, három, hegy, helyett, kevés, kor, mely, minden, nap, néz, öcs, rossz, sors, szabad

Hatször: anya, boldog, ennyi, fehér, fej [fn], föld, fut, kéz, közt, lát, mély, mert, mi (stb.) [sznm], szó, tán, test, úgy

Hétször: dolog, hány [knm], hisz, itt, ki [knm], semmi, szív [fn], tud

Nyolcszor: egy [szn], élet, hiába, idő, is [ms], jön, ki [vnm], majd, marad, pillanat, szem, tó, valami

Kilencszer: apa, fél [ige], jó, lehet, más, nagy, rá, sárga, világ

Tízször: meg [ksz], sem, vár [ige], vér

Tizenegyszer: hát [ksz], mi [knm]

Tizenkétyszer: ő (stb.)

Tizenháromszor: ne, se

Tizennégyyszer: ember, így

Tizenötzör: már, most

Tizenhatször: halál, maga, mond

Tizenhétször: ha

Tizennyolcszor: az [mnm], -e, is [ksz], mint

Tizenkilencszer: ami, két

Hússzor: aki, vagy

Huszonegyszer: lesz, te (stb.)

Huszonkétyszer: csak, kell

Huszonnégyyszer: de

Huszonhétször: még

Harmincegyszer: egy [ne]

Harmincnégyyszer: hogy

Harmincnyolcszor: ez

Negyvenötzör: én (stb.)

Ötvenször: nem [ms]

Ötvenegyszer: és

Ötvenkétyszer: van

Hatvankétyszer: az [ne]

Hetvenegyszer: s

Kétszázhuszszor: a [ne]